

Oleksandra DYDA, Agnieszka ROCHMIŃSKA

KSZTAŁTOWANIE ATRAKCYJNOŚCI ARCHITEKTONICZNEJ MAŁEGO MIASTA – NA PRZYKŁADZIE OBWODU LWOWSKIEGO (UKRAINA)

Dr Oleksandra Dyda – *Uniwersytet Narodowy „Politechnika Lwowska”*

Adres korespondencyjny:

Instytut Architektury

Katedra Projektowania Architektonicznego

ul. S. Bandery 12, 79013 Lwów (Ukraina)

e-mail: oadyda@gmail.com

1

Dr hab. Agnieszka Rochmińska, prof. UŁ – *Uniwersytet Łódzki*

Adres korespondencyjny:

Wydział Nauk Geograficznych

Instytut Zagospodarowania Środowiska i Polityki Przestrzennej

ul. Kopcińskiego 31, 90-142 Łódź

e-mail: agnieszka.rochminska@geo.uni.lodz.pl

ZARYS TREŚCI: Artykuł poświęcony jest problemowi kształtowania środowiska architektonicznego małych miast położonych w obwodzie lwowskim (Ukraina). Zostały w nim określone najważniejsze cechy przestrzenne badanych miejscowości oraz ich znaczenie w kształtowaniu atrakcyjności architektonicznej poszczególnych miast i regionu. W artykule zdefiniowano zjawisko atrakcyjności architektonicznej. W tym artykule najistotniejszą rzeczą jest zaprezentowanie autorskiej metody określania możliwych kierunków rozwoju atrakcyjności architektonicznej małych miast.

SŁOWA KLUCZOWE: Atrakcyjność architektoniczna, środowisko architektoniczne, małe miasto, obwód lwowski, Ukraina.

SHAPING SMALL TOWN ARCHITECTURAL ATTRACTIVENESS AS EXEMPLIFIED BY THE LVIV OBLAST (UKRAINE)

ABSTRACT: The article is devoted to the issue of shaping the architectural environment of small towns located in the Lviv Oblast (Ukraine). It includes all the most important spatial features of the analyzed localities and their significance in shaping architectural attractiveness of individual towns and the region. The article defines the phenomenon of architectural attractiveness. The most important issue in this article is the presentation of the author's independent method of identifying possible directions of development of small town architectural attractiveness.

KEYWORDS: Architectural attractiveness, architectural environment, small town, Lviv Oblast, Ukraine.

1.1. Wprowadzenie

Małe miasta, w porównaniu ze średnimi i dużymi miastami, mają pewne specyficzne problemy wpływające w równym stopniu na ich rozwój gospodarczy, jak i kulturalno-społeczny. Przede wszystkim mają znacznie mniejsze możliwości budżetowe. Są to miejscowości, które z jednej strony nie mają dobrze rozwiniętego rolnictwa w odróżnieniu od terenów wiejskich. Z drugiej zaś strony, w większości przypadków, nie mają również dobrze rozwiniętej i wszechstronnej struktury gospodarczej, jak ma to miejsce w większych miastach. Taki stan rzeczy czyni je bardzo wrażliwymi z gospodarczego punktu widzenia i prowadzi w konsekwencji do zmniejszenia liczby ich mieszkańców. Młodzież, mając ograniczone możliwości zdobycia wykształcenia, znalezienia pracy, spędzania czasu wolnego oraz organizowania ciekawego życia prywatnego, najczęściej stara się jak najszybciej wyemigrować z tych miejscowości. Często też wyjeżdżają rodziny z dziećmi w wieku szkolnym, ponieważ w dużych miastach można znaleźć lepiej wykwalifikowanych nauczycieli, co z kolei zwiększa szanse na dostanie się w przyszłości na dobrą uczelnię.

1.2. Cechy charakterystyczne przestrzeni małych miast

Trudna sytuacja małych miast w obecnych czasach spowodowana jest nie tylko czynnikami gospodarczymi, ale też upadkiem lokalnego życia kulturalnego. W niniejszym artykule została przeanalizowana sytuacja w małych miastach obwodu lwowskiego (Ukraina), czyli na terenie, który wybrano z kilku powodów. Po pierwsze, jest to region przygraniczny, zarówno pod względem geograficznym, jak też kulturowym. Po drugie, położony jest on na obszarze krzyżowania się bardzo ważnych szlaków tranzytowych o międzynarodowym znaczeniu, co powoduje, że „duża liczba podróżnych przemieszcza się przez te tereny i ma możliwość przynajmniej wizualnie zapoznać się z przestrzenią małych miast”

(Posatskyj 2005). Po trzecie, w obwodzie lwowskim znajduje się ponad 70 miasteczek (każde liczące poniżej 50 tys. mieszkańców), które przy stosunkowo niewielkiej powierzchni obwodu (niecałe 22 tys. km²), w pewien sposób są dla siebie „konkurencją”.

Małe miasta nacechowane są pewnymi charakterystykami nie występującymi tak wyraźnie w dużych miastach (Klekotko, Navarro 2015). Ze względu na mały obszar terytorialny i stosunkowo gęstą zabudowę w porównaniu do terenów wiejskich, tworzą jednolitą kompozycję przestrzenną, którą w większości przypadków można ogarnąć wzrokiem z jednego punktu widokowego. To czyni wszystkie elementy przestrzenne istotnymi, niezależnie od tego, czy są to wieże obiektów sakralnych, czy kominy fabryk lub elektrowni.

W przypadku dużych miast, dzielnice przemysłowe lub tzw. osiedla sypialne, po prostu nie są pokazywane turystom, nie utrwała się ich na zdjęciach i mogą one zostać pominięte podczas wizualnej prezentacji miasta. Oprócz tego, w większych miastach każda dzielnica może kształtować się według własnej specyfiki przestrzennej i nie wymaga zgodności wyglądu z pozostałymi obszarami, ponieważ nie jest możliwe ogarnięcie wzrokiem kilku dzielnic dużego miasta z jednego punktu widokowego.

Sytuacja przestrzenna w małym mieście jest zgoła odmienna. W związku z tym, poszczególne elementy nie mogą i nie powinny być niszczone lub przebudowywane, ale nie można też zbagatelizować ich w trakcie analizy kompozycji architektonicznej i przy opracowywaniu planów przestrzennego rozwoju miast. Dotyczy to zwłaszcza elementów technicznych i to nie tylko budynków fabrycznych, ale też mniejszych elementów zaplecza gospodarczego, na przykład gazociągów (fot. 1) lub wież przekaźnikowych (fot. 2).

Fot. 1. Rury gazociągowe wzdłuż ulicy.
Miasteczko Hirnyk, Ukraina
fot. O. Dyda (2017)

Fot. 2. Wieża przekaźnikowa.
Miasteczko Bukacziwci,
Ukraina
fot. O. Dyda (2017)

Poza tym obiekty techniczne często mogą być postrzegane jako materialny zasób i przyszły potencjał atrakcyjności miasteczka. Dobrymi przykładami miasteczek, gdzie elementem charakterystycznym i dominującym są obiekty techniczne są np.: Dobrotwór (komin elektrowni – fot. 3), Stebnik (szyby kopalni – fot. 4) czy miasto Podkamień, w którym wieża przekaźnikowa stanowi równoprawny element krajobrazu wraz z architekturą zabytkową (fot. 5).

Fot. 3. Kominy elektrowni jako główna dominanta miasteczka Dobrotwór, Ukraina
fot. O. Dyda (2017)

Fot. 4. Szyby kopalni jako rozpoznawalny obraz wizualny miasteczka Stebnik, Ukraina
fot. O. Dyda (2017)

Fot. 5. Połączenie dominant zabytkowych i technicznych w krajobrazie miejskim.
Miasteczko Podkamień, Ukraina
fot. O. Dyda (2017)

Architektura małego miasta jest również ściśle związana z krajobrazem naturalnym (Dyda I.A. 2013). Można powiedzieć, że wtapia się w ten krajobraz, na co wpływ ma m.in. niska wysokość zabudowy oraz fakt, że niektóre ośrodki dysponują niewielkim budżetem, co uniemożliwia korektę krajobrazu (brak środków finansowych na ingerencję w krajobraz). Naturalne akcenty krajobrazowe, np. skały, rzeki, jeziora, góry w małych miastach stają się w tych przypadkach dominantami przestrzennymi i wpływają na miejski układ przestrzenny (miejską tkankę), którego przeważającą część stanowią prywatne domy jednorodzinne z działkami (fot. 6, 7).

Fot. 6. Zabudowa wpisana w krajobraz naturalny. Miasteczko Sławskie, Ukraina
fot. O. Dyda (2017)

Fot. 7. Zabudowa wpisana w krajobraz naturalny. Miasteczko Werchnie Syniowydne, Ukraina
fot. O. Dyda (2017)

W badanym obwodzie, zmiany przestrzenne i architektoniczne dokonywane były i nadal dokonują się wolniej niż na wielu innych obszarach Ukrainy. Uwidaczniało się to szczególnie w czasach radzieckich, kiedy to w tym przygranicznym regionie niektóre miasteczka stanowiły zamknięte osiedla, w których nic się nie zmieniało w zakresie przestrzennym. Ta sytuacja miała jednak pewne pozytywne strony, ponieważ pozwoliła na zachowanie zabytkowej architektury w nienaruszonym stanie. Współcześnie małe miasta w obwodzie lwowskim też nie mają możliwości prężnego rozwoju architektonicznego i urbanistycznego, co jest spowodowane m.in. brakiem środków finansowych oraz brakiem motywacji władz do zmian przestrzennych. Nieliczne zmiany odbywają się z inicjatywy prywatnej i nie są uzgadniane z architektem-urbanistą. Należy jednak pamiętać, że z jednej strony „ukształtowany wizerunek jest bardzo ważny, szczególnie dla rozwoju turystycznego małych miast, ponieważ to właśnie turystyka jest dla nich jednym z najważniejszych źródeł dochodu” (Holovko, Brecko 2013). Z drugiej zaś strony, małe miasta nie są na ogół znane turystycznie, a ich nazwa nie kojarzy się z konkretnym obrazem, jak na przykład Paryż z Wieżą Eiffel’a lub Londyn z wieżą Big Bena. W związku z powyższym, małe miasto musi szczególnie dbać o własny wizerunek, dzięki któremu można je będzie odróżnić od innych, podobnych miasteczek.

Małe miasta, mimo że uległy nieco zapomnieniu i przestały być postrzegane jako specyficzny rodzaj miejscowości, odgrywają bardzo ważną rolę nie tylko w sensie kulturowym, ale wpływają one również na wizerunek regionu, a nawet całego kraju. Przemierzając się z punktu A do punktu B, podróżni oglądają dużą liczbę małych miast. Oczywiście te wszystkie miasteczka mają pewne wspólne cechy wizualne, które układają się w jeden całościowy obraz, kreując w ten sposób ogólne postrzeganie regionu i kraju. Często zdarza się, że to właśnie małe miasto jest pierwszym osiedlem, które widzi turysta przekraczając granicę państwa. W obwodzie lwowskim takimi miasteczkami przygranicznymi są między innymi Krakowiec i Mościska. W tym przypadku to właśnie wygląd tych małych miast wpływa na wyrobienie sobie opinii o regionie i kraju, a jak wiadomo, to pierwsze wrażenie może być najważniejsze i trudne do zmiany.

Porównując kraj do człowieka możemy powiedzieć, że duże miasta są tym, co reprezentuje sobą człowiek, ale małe miasta to jego odzież i wizerunek. Człowiek może być mądry i uczciwy, ale jeżeli jest nieschludnie ubrany lub jego wygląd niczym się nie wyróżnia, to wtapia się w tłum i trudno jest go w nim zauważyć. Przestrzeń architektoniczna posiada więc znaczący wpływ na kształtowanie atrakcyjnego wizerunku miasta, regionu, państwa, dlatego wygląd małych miast, zwłaszcza ich architektura, jest tak istotnym problemem badawczym.

Małe miasto staje więc przed trudnym wyzwaniem. Z jednej strony musi czymś się wyróżnić spośród dużej liczby jemu podobnych miasteczek – utrzymać własny „styl”, z drugiej zaś strony musi ono zachować cechy charakterystyczne, właściwe dla miasteczek pewnego regionu lub całego kraju.

1.3. Rola małych miast w rozwoju kultury regionu w obwodzie lwowskim

Życie kulturowe poszczególnych miejscowości jest kształtowane przez dzieje historyczne, tradycje panujące w konkretnym regionie oraz oddziaływanie zewnętrzne. W badanym regionie historia i kultura współczesna małych miast jest często słabo znana nawet dla ludności lokalnej. I chociaż w obwodzie lwowskim sytuacja wygląda stosunkowo lepiej niż w pozostałych regionach Ukrainy, to jest jednak daleka od zadowalającej. Powodem tego są m.in. skomplikowane dzieje historyczne. To właśnie w tym regionie małe miasta w przeszłości pełniły bardzo ważną rolę w życiu kulturowym i społecznym regionu, to tutaj znajdowały się rezydencje wpływowych działaczy politycznych, odbywały się ważne wydarzenia o znaczeniu krajowym, przy czym jednocześnie życie mieszkańców było częścią szerszych przemian i ruchów społecznych.

Małe miasta w obwodzie lwowskim były i częściowo nadal pozostają małą ojczyzną dla inteligencji oraz elity państwowej, należy również pamiętać, że z wieloma z nich związane są znane postacie historyczne, np. Jan Lewiński – profesor Politechniki Lwowskiej, wybitny architekt, który urodził się w miasteczku

Dolina (obwód iwano-frankowski, Ukraina), a miasteczko Olesko (obwód lwowski, Ukraina) jest miejscem urodzenia króla Jana III Sobieskiego. Natomiast duże miasta odgrywały rolę ośrodków, gdzie można było zdobyć wykształcenie, poznawać wpływowych ludzi i tworzyć grupy o podobnych zainteresowaniach.

Niestety, w XX wieku związki z historią uległy przerwaniu, przy czym najbardziej na tym ucierpiał właśnie region Ukrainy Zachodniej. Oprócz likwidacji samorządów w małych miastach, została zniszczona też tamtejsza aktywna społeczność, w tym jej historia i kultura. Obecnie na tle trudnej sytuacji gospodarczej bardzo trudno jest odbudować kulturę, dlatego należy wykorzystać wszystkie możliwe sposoby do poprawy sytuacji w różnych dziedzinach życia społecznego, szczególnie małych miast. Jednak jeden z problemów polega na tym, że specjaliści, proponując rozwiązania w ramach swojej dziedziny zainteresowań i działań, nie uwzględniają całokształtu życia małego miasta. Należy pamiętać, że każde miasto jest skomplikowanym, jednolitym organizmem, dlatego wszystkie próby poprawy sytuacji należy podejmować kompleksowo, poszukując możliwości harmonijnego jego rozwoju w wybranych kierunkach, nie niszcząc przy tym ogólnego, jednolitego charakteru miasteczka.

W związku z powyższym architektura małych miast ma szczególne znaczenie – z jednej strony może skutecznie sprzyjać rozwojowi turystyki w małym mieście, z drugiej zaś kształtować lub zachować istniejącą „twarz” miasta, uczynić je rozpoznawalnym dla osób zwiedzających i pomóc lokalnej ludności z merytoryczną i wizualną identyfikacją swojej rodzinnej miejscowości (Kliuchkovskij, Bohdanova 2014).

1.4. Interpretacja atrakcyjności architektonicznej

Mimo pozornej jednakowości i pewnej standardowości wyglądu, każde małe miasto jest niepowtarzalne, ma swój unikatowy układ urbanistyczny, sposób i charakter zabudowy, cechy architektoniczne, oryginalne usytuowanie i kształt dominant przestrzennych. Te cechy na ogół nie są zauważalne, ale właśnie one służą jako fundament, na którym trzeba bazować kształtując atrakcyjność architektoniczną miasta. Słowo „atrakcyjność” (ukr. *atraktywnist*) wywodzi się od łacińskiego *attraho*, co znaczy „przyciągać”, „ściągać”. Nie muszą być to cechy wyłącznie pozytywne, ponieważ uwagę mogą przykuwać również negatywne elementy, które utkwia w pamięci. Najistotniejsze w kształtowaniu atrakcyjności jest przeciwdziałanie globalizacji oraz wprowadzeniu zunifikowanych rozwiązań przestrzennych i estetycznych.

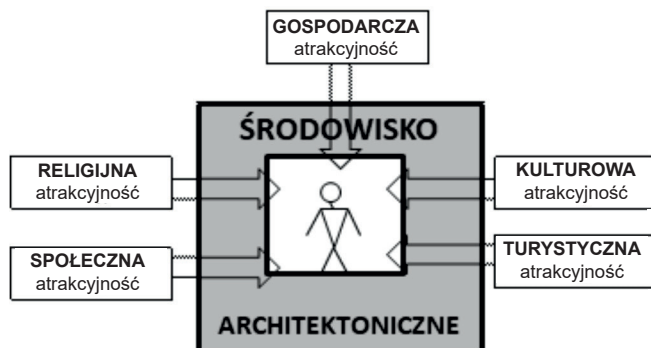
W literaturze pojęcie atrakcyjności architektonicznej często traktuje się dość szeroko i wielowymiarowo. Przykładem może być atrakcyjność ekonomiczna, w której głównym elementem jest wartość finansowa budowli, kwestie zaś estetyczne wyznacza się jako jeden z drugorzędnych czynników, który ma wpływ

na tą wartość. Także atrakcyjność przestrzeni architektonicznej często traktuje się wyłącznie przez pryzmat pozytywnych właściwości, związanych z pięknem, komfortem lub z obecnością w środowisku architektonicznym miasteczka zabytków, które powinny być w gestii zainteresowań turystów.

W tym artykule pojęcie atrakcyjności architektonicznej miasteczek traktuje się w nieco inny sposób, m.in. nie jako konstatację faktu dokonanego, którą można poddać ocenie jakościowej lub ilościowej, a jako charakterystykę obecną w każdym środowisku i którą trzeba dostrzec i rozwijać dalej, albo ewentualnie dopiero stworzyć. Podobnie jak i w kwestii estetyki, w zjawisku atrakcyjności architektonicznej środowiska małego miasta ważną rolę odgrywa emocjonalny – subiektywny czynnik. Jedynym koniecznym warunkiem odbioru obiektu lub środowiska architektonicznego jako atrakcyjnego jest ich łatwo zauważalna unikalność, niepowtarzalność, indywidualność.

Kształtowanie atrakcyjności architektonicznej małego miasta może przyjmować różne kierunki działania, np. być ukierunkowana na mieszkańców lub na turystów. Dla miejscowej ludności ważną rolę odgrywa fizyczny i psychologiczny komfort korzystania z przestrzeni architektonicznej, ponieważ „miejscowi” żyją i pracują w środowisku, które ma znaczący wpływ na kształtowanie ich stanu psychicznego, światopoglądu i wyobrażeń o swojej małej ojczyźnie. Dla turystów/podróżnych ważny jest widok, ponieważ w małych miastach, o ile nie są to uzdrowiska lub inne atrakcyjne znane miejscowości turystyczne, nie spędza się na ogół dużo czasu, co nie pozwala zdążyć zauważyć zalet przebywania w tych miejscowościach. Natomiast na tle prawie całkowitego braku wiedzy o mieście, zapadający w pamięć jest jego wygląd/widok, który sprzyja kształtowaniu pewnych skojarzeń związanych z tym konkretnym miasteczkiem. Należy pamiętać jednak, że atrakcyjność miasta może rozwijać się w różnych kierunkach i nie zawsze musi to być związane z architekturą, np. mogą na to mieć wpływ różnego rodzaju festiwale, zawody sportowe, imprezy naukowe, artystyczne, przemysłowe czy atrakcje związane ze środowiskiem naturalnym itp.

Można więc przyjąć, że atrakcyjność (*atraktywnist*) architektoniczna to charakterystyka środowiska lub obiektu architektonicznego, która świadczy o jego zdolności przyciągania do siebie uwagi swoim wyglądem lub treścią. Architektura tworzy przestrzeń miejską, jest materialnym wcieleniem życia wewnętrznego miejscowości, jest tym, co widzi turysta przyjeżdżając do miasta czy mijając je w podróży (ryc. 1). Architektura tworzy wizualny obrazek kojarzący się z miejscowością, który pojawia się w mediach i na zdjęciach. W naszych czasach takie wizualne skojarzenia mają ogromne znaczenie, ponieważ człowiek zwiedza obecnie świat przeważnie korzystając z różnych nośników medialnych („gadżetów” elektronicznych) oraz zapoznając się z informacjami przekazywanymi m.in. przez dziennikarzy i blogerów. Woli informację wizualną, która jest łatwiej dostępna i przyswajalna, aniżeli pisana.

Ryc. 1. Materialne wymiary rozwoju atrakcyjności środowiska architektonicznego
Źródło: opracowanie własne.

Atrakcyjność architektoniczna składa się z dwóch części: wizualnej i materialnej. Wizualna przyciąga uwagę przede wszystkim swoim niezwykłym wyglądem. Najczęściej są to budynki wyróżniające się swoją wysokością i kształtem, np. mogą to być wieże kościołów i cerkwi, kominy fabryk, ratusze lub zamki. Natomiast rzadziej spotyka się obiekty wyróżniające się swoim niezwykłym kolorem i dekoracjami, którymi mogą stać się przypadkowe budynki znajdujące się na prywatnych gruntach. W kontekście wymiaru merytorycznego to często niepozorny pod względem architektonicznym budynek kojarzy się z pewną postacią i/lub wydarzeniem historycznym i z tego powodu jego wygląd jest materialnym wcieleniem „historycznej” treści. W związku z tym należy pamiętać, że dla architektury miasteczka część merytoryczna jest ważnym czynnikiem kształtowania jej atrakcyjności, mogą to być fakty lub postacie historyczne, elementy z życia znanych sportowców lub artystów, udział miasteczka w ważnych wydarzeniach itp. Te wszystkie zdarzenia mają miejsce w środowisku architektonicznym i wywierają na nie bezpośredni wpływ, a także wizualnie kojarzą się z nim. W przestrzeni miejskiej poszczególne elementy posiadają obydwa składniki (wizualny i merytoryczny), przy czym należy zaznaczyć, że najczęściej jeden dominuje nad drugim.

1.5. Przestrzenne wymiary kształtowania atrakcyjności architektonicznej

Architekturę każdego miasta, zwłaszcza małego, należy traktować jako strukturę złożoną we wszystkich wymiarach przestrzennych: od układu urbanistycznego do elementów dekoracyjnych środowiska. Turyści stykają się z przestrzenią małych miast w różny sposób, za każdym razem mając inne możliwości odbioru przestrzeni architektonicznej. Mogą mijać je po drodze i wtedy widzą tylko panoramę miejską, nie zwiedzając i nie poznając miasta. W takim przypadku, bardzo ważnym aspektem jest charakterystyczny wizerunek krajobrazu miejskiego

miasta, który tworzy się za sprawą dominant wizualnych. W małych miastach obwodu lwowskiego, w większości przypadków są to obiekty architektoniczne, którymi najczęściej są kościoły, cerkwie, ratusze lub zamki i fortyfikacje, czyli budynki wzniesione właśnie w celu „demonstracyjnym” (fot. 8, 9, 10, 11). Często dominantami są również elementy zagospodarowania przemysłowego, np. fabryki, elektrownie lub nawet budynki prywatne (fot. 12, 13). Takie charakterystyczne elementy krajobrazu miasta służą jako ich wizualny identyfikator i pomagają stworzyć ich promocyjne wizerunki graficzne. Charakterystyczny i niezwykły (niepowtarzalny) wygląd panoramy miejskiej, rozpościerający się z drogi tranzytowej, służy również jako punkt orientacyjny, dzięki któremu turysta może się zorientować, w którym miejscu drogi się znajduje. Należy pamiętać, że „dla kształtowania atrakcyjnej panoramy małego miasta istotne jest współgranie wszystkich elementów przestrzennych. Mogą to być obiekty historyczne i nowoczesne, dekoracyjne, inżynieryjne i użytkowe tworzące niepowtarzalną kompozycję, wyróżniającą konkretne miasteczko na tle pozostałych” (Dyda 2015).

Fot. 8. Dominanty ogólnomiejskie.
Miasteczko Kulików, Ukraina
fot. O. Dyda (2017)

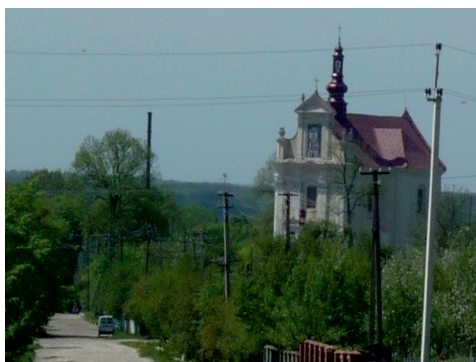

Fot. 9. Dominanty ogólnomiejskie.
Miasteczko Lubień Wielki, Ukraina
fot. O. Dyda (2017)

Atrakcyjność architektoniczna miast wynika również z atrakcyjności poszczególnych obiektów. Należy jednak pamiętać, że „do kształtowania atrakcyjnego wizerunku nie zawsze wystarczy sama tylko obecność zabytków, chociaż zazwyczaj właśnie architektura historyczna jest najczęściej wymieniana jako ten element, który decyduje o atrakcyjności przestrzeni miejskiej, zwłaszcza dla zwiedzających i turystów” (Panchenko 2009). Oczywiście zabytki są ważne nie tylko ze względów estetycznych, ale też dlatego, że stanowią pewien wizualny symbol historii konkretnego miasteczka. Atrakcyjny może być też sposób zestawienia (sąsiedztwa) nowoczesnych i zabytkowych budynków oraz obecność elementów obsługi technicznej, zwłaszcza że często mają one jaskrawe barwy i znajdują się blisko głównych dróg. Na tym poziomie atrakcyjność jest bardzo ważna

szczególnie dla tak zwanych miast tranzytowych. Dla tych miejscowości ważnymi obiektami są też budynki infrastruktury usługowej, np. hotele, stacje benzynowe, restauracje, które wzbudzają zainteresowanie turystów, często znajdując się na obrzeżach miasteczka, tym samym wyznaczając ich granice przestrzenne. Te nietypowe obiekty i ich połączenia kompozycyjne mogą też być wizualnymi punktami orientacyjnymi i osobliwością miasteczka, które wyróżniają je spośród pozostałych.

Z powyższych rozważań wynika, że te charakterystyczne obiekty często określają nie tylko centrum miasta, gdzie zwykle są zlokalizowane i dobrze widoczne, ale też granice terytorium miasteczka, gdzie też mogą się wyróżniać. W takim przypadku dany obiekt może być specjalnie zbudowany jako zaznaczenie granicy przestrzennej, albo stać się taką dominantą przypadkowo (fot. 10, 11).

Fot. 10. Dominanta planowana – kościół przy wjeździe do miasta. Miasteczko Łopatyn, Ukraina
fot. O. Dyda (2017)

Fot. 11. Dominanta przypadkowa – fabryka o jaskrawym kolorze przy wjeździe do miasta. Miasteczko Rohatyn, Ukraina
fot. O. Dyda (2017)

Następny element, na który należy zwrócić uwagę przy ocenie atrakcyjności poszczególnych miejscowości, to „prywatne upodobania estetyczne samych mieszkańców i ich wpływ na przestrzeń architektoniczną” (Dyda 2016). Należy pamiętać, że zabudowa prywatna jest najbardziej zmienna w przestrzeni miasteczka, a budynki prywatne są ważnym elementem atrakcyjności wizualnej miejscowości. W związku z tym w miasteczku tworzą się pewne architektoniczne tradycje lokalne, nawiązujące do dawnych rozwiązań lub zupełnie nowoczesne rozwiązania, dotyczące architektury budynków, w tym ich ozdób oraz samego sposobu zagospodarowania otoczenia budynku. Te cechy mogą nie być zauważalne na pierwszy rzut oka, dlatego wymagają dodatkowej promocji i informacji. Tego typu nowoczesna architektura nie otrzymuje pozytywnych ocen zawodowych architektów, co nie znaczy, że trzeba dawać takim budynkom ocenę jednoznacznie negatywną. Po pierwsze, nie można zmusić ludzi do przebudowania ich

prywatnych budynków, po drugie, jest to dość kosztowne, a po trzecie, właśnie taka inicjatywa „społeczna” może być źródłem nowych pomysłów przestrzennych i oryginalnych form niezbędnych dla atrakcyjnego wyglądu przestrzeni miejskich. Te rozwiązania architektoniczne należy zauważać i wykorzystywać. Działalność w takich okolicznościach wymaga od architekta-urbanisty politycznego wyczucia i „chirurgicznej” precyzji w działaniach negocjacyjno-wdrożeniowych (fot. 12, 13).

Fot. 12. Budynek prywatny będący atrakcyjną dominantą przestrzenną. Miasteczko Sławskie, Ukraina
fot. O. Dyda (2017)

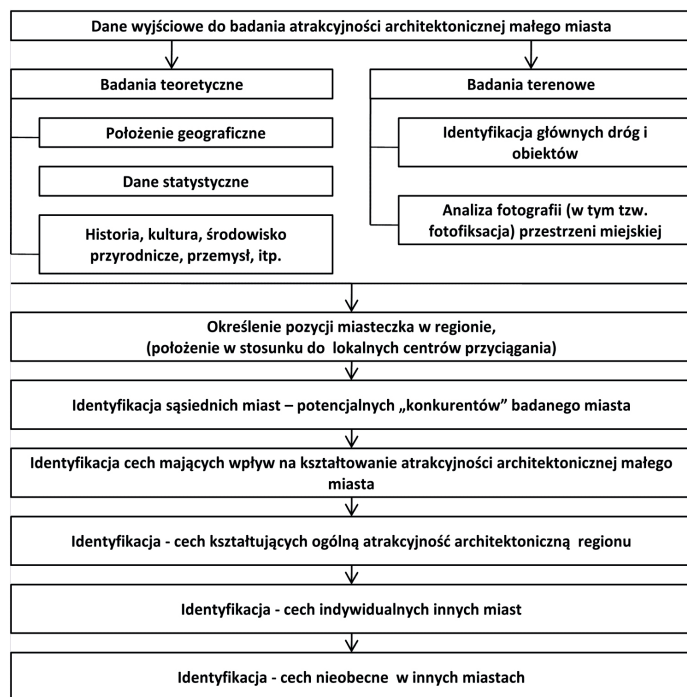
Fot. 13. Budynek prywatny będący atrakcyjną dominantą lokalną. Miasteczko Skole, Ukraina
fot. O. Dyda (2017)

1.6. Kształtowanie atrakcyjności architektonicznej małego miasta w systemie regionu – algorytm postępowania

Uzgodnienie wszystkich składników kształtujących atrakcyjność architektoniczną małego miasta wymaga przyjęcia pewnego systemu i wybrania odpowiedniej metody działań (Dyda 2013, 2014). Pierwszym krokiem jest wyodrębnienie cech wspólnych dla przestrzeni miejskich charakterystycznych dla większości małych miast badanego regionu. W związku z tym wszystkie małe miasta zostały zbadane pod kątem pewnych cech mających wpływ na kształtowanie ich atrakcyjności wizualnej i merytorycznej. Określono m.in. te, które łatwo poddają się zmianom – na przykład obecność, ilość i przeznaczenie funkcjonalne dominant przestrzennych, charakter zazielenienia ulic i placów, pewne osobliwości kulturowe i gospodarcze. A także te, które prawie nie poddają się zmianom – na przykład lokalizacja wobec głównych dróg tranzytowych, charakter krajobrazu, obiekty naturalne (wzgórza, jeziora, rzeki itd.), obecność zabytków. Do przeprowadzenia tego etapu badań potrzebne jest utrwalenie fotograficzne przestrzeni miejskiej i analiza

źródeł bibliograficznych. Dokumentacja fotograficzna (fotofiksacja¹) wykonywana jest wzdłuż głównych ulic miasta, a także z punktów widokowych położonych na jego obrzeżach. Szczególną uwagę należy zwracać na widoki miasteczka rozpościerające się z głównych dróg tranzytowych. Po określeniu takich ogólnych charakterystyk, wspólnych dla większości miasteczek regionu, przeprowadza się dokładniejszą analizę możliwych kierunków rozwoju atrakcyjności architektonicznej poszczególnych małych miast.

Pierwszym krokiem na danym etapie jest wskazanie małych miasteczek bezpośrednio sąsiadujących z tym badaniem. Właśnie z nimi będzie porównywane wybrane małe miasto w celu odnalezienia pewnych cech, które wyróżniałyby je spośród jego sąsiadów. To pozwala uczynić każde miasto niepodobnym do innych, ale jednocześnie w każdym miasteczku zostaną zachowane wcześniej określone wspólne cechy właściwe dla większości miasteczek danego regionu (ryc. 2).

Ryc. 2. Algorytm postępowania podczas wybierania możliwych kierunków kształtowania atrakcyjności architektonicznej małego miasta

Źródło: opracowanie własne.

¹ Fotofiksacja rozumiana będzie jako projekcja fotografii „klatka po klatce” rozwoju tego samego obszaru/obiektu. Tego typu technika fotograficzna pozwala uchwycić zmiany czasowe w przestrzeni.

Następnie wybrane miasteczka są poddane charakterystyce dokładnie według tych samych parametrów, a na tej podstawie zostają wybrane główne kierunki potencjalnego rozwoju atrakcyjności architektonicznej badanego małego miasta. Po czym zostaje wykonana precyzyjna analiza fotografii środowiska miejskiego oraz wyznacza się punkty widokowe w mieście i poza nim, tereny ochrony przestrzennej zabytków i obiektów naturalnych, tereny potencjalnej zabudowy itd. Na końcu sporządza się rekomendacje pisemne i tworzy się schematyczną mapę. Taki algorytm postępowania pozwala na wyłonienie głównych kierunków kształtowania atrakcyjności architektonicznej nie tylko dla małych miast w obrębie pewnego regionu, ale również dla innych miejscowości, regionów lub nawet krajów. Do realizacji tych celów opisana metoda wymaga dokładniejszego opracowania, po której może stać się fundamentem algorytmu postępowania zarówno dla projektantów zajmujących się planowaniem rozwoju regionalnego, jak też inspiracją dla architektów-projektantów.

1.7. Wnioski

Środowisko architektoniczne, w tym poszczególne budynki je tworzące są materialnym fundamentem kształtowania atrakcyjności małego miasta.

Atrakcyjność architektoniczna małego miasta w sytuacji powszechnej wizualnej unifikacji nowoczesnej architektury jest niezbędnym elementem jego funkcjonowania jako obiektu turystycznego.

W trakcie kształtowania atrakcyjności architektonicznej małego miasta, niezbędnym jest zachowanie w jego środowisku charakterystycznych cech, które tworzą atrakcyjność całego regionu lub nawet kraju.

Sukces kształtowania atrakcyjności architektonicznej małego miasta możliwy jest przy aktywnej współpracy mieszkańców miasteczka, których działalność architektoniczna często jest podstawą kształtowania tej atrakcyjności.

Głównym zadaniem dla architekta i urbanisty jest odnalezienie „najmocniejszych stron” środowiska małego miasta i napełnienie go treścią merytoryczną, określenie wśród nich najbardziej charakterystycznych i oryginalnych cech w celu nie tylko ich wzmocnienia jako faktu dokonanego, lecz również w celu ich rozwoju i poszukiwania nowych rozwiązań i kierunków mogących stworzyć nową atrakcyjność przestrzeni miejskiej.

Zaproponowany w artykule algorytm postępowania badawczego może pomóc w systematyzacji procedur projektowych i w opracowaniu metody działania ukierunkowanej na uatrakcyjnienie przestrzeni małego miasta w systemie regionalnym.

Literatura

- Dyda I.A., 2013, *Znachenna elementiv landshaftnoho dyzajnu dla zberezennia identychnosti arkhitekturnoho seredovshcha*, „Naukovyj visnyk NLTU Ukrainy”, 23(9): 48–53.
- Dyda O., 2013, *Konceptualna model pidvyshchennia arkhitekturnoji atraktyvnosti mista (na prykladi m. Rohatyna Ivano-Frankivskoji oblasti)*, Visnyk LNAU „Arkhitektura i silskohospodarske budivnytvo”, 14: 206–214.
- Dyda O., 2014, *The concept of selection of the priority directions for improvement of the architectural attractiveness of a small town*, [w:] Cherkes B., Petryshyn H. (red.), *Creative urbanism. The 100th anniversary of the urban planning education at Lviv Polytechnic*, Polytechnic Publishing House, Lviv: 529–535.
- Dyda O., 2015, *Perspektyvy formuvanna atraktyvnoho arkhitekturnoho seredovshcha v smt. Pidkameni (Lvivska oblast)*, Visnyk LNAU „Arkhitektura i silskohospodarske budivnytvo”, 16: 135–140.
- Dyda O., 2016, *Importance of spontaneous attractiveness for personalization of architectural environment of Lviv region small towns (Ukraine)*, *Housing environment 17 recreation within a city*: 52–57.
- Holovko O.M., Brecko E.J., 2013, *Perspektyvni napriamy rozvytku turyzmu v malykh mistakh*, „Naukovyj visnyk NLTU Ukrainy”, 23(14): 67–73.
- Kleotko M., Navarro C.J., 2015, *Wymiary kulturowe polskich miast i miasteczek*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagellońskiego, Kraków.
- Kliuchkovskiy M.S., Bohdanova J.L., 2014, *Arkhitektura jak metod psykholohichnoho vplyvu*, <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/25320/1/37-229-232.pdf> (dostęp: 29.12.2017).
- Panchenko T.F., 2009, *Turystychni seredovshche: arkhitektura, pryroda, infrastruktura*, Lohos, Kyjiv.
- Posatskyj B.S., 2005, *Urbanistychnyj marketynh istorychnoho mista*, Visnyk NU „Lvivska Politehnika”, 531: 101–103.

Historia artykułu

Data wpływu: 30 grudnia 2017

Data akceptacji: 24 września 2018